

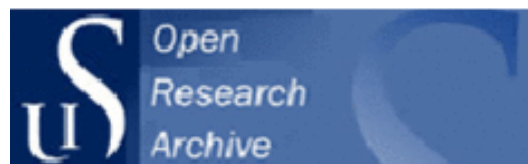

University of
Stavanger

Hansen, K.F. (2016) Finnes den afrikanske middelklassen?
Samtiden, 2(2016), s.75-84

Lenke til publisert versjon:

[https://www.idunn.no/samtiden/2016/02/
finnes_den_afrikanske_middelklassen](https://www.idunn.no/samtiden/2016/02/finnes_den_afrikanske_middelklassen)
(Det kan være restriksjoner på tilgang)

UiS Brage
<http://brage.bibsys.no/uis/>

Denne artikkelen er gjort tilgjengelig i henhold til utgivers retningslinjer.
Det er forfatterens siste upubliserte versjon av artikkelen etter
fagfelleevaluering, såkalt postprint. Dersom du skal sitere artikkelen anbefales
det å bruke den publiserte versjonen

Finnes den afrikanske middelklassen?

av Ketil Fred Hansen

Verdensbankens definisjon av «middelklassen» i Afrika forvrenger vår forståelse av kontinentets økonomiske utvikling de siste årene. Ved å undersøke typiske middelklassegoder som å ha råd til mobiltelefon, bil og besøk på kaffebar, ser vi at veksten til den afrikanske middelklassen er en myte.

20. april 2011 hevdet Den afrikanske utviklingsbanken at 34 prosent av Afrikas befolkning på 1 milliard mennesker tilhørte middelklassen. Banken definerte «middelklassen» som dem som tjente mellom 2 og 20 (kjøpekraftjusterte) amerikanske dollar om dagen. Definisjonen ble raskt tatt opp av nyhetsbyråer og media, som begynte å spre det glade budskap om at middelklassen økte kraftig i Afrika samtidig som den generelle økonomiske veksten på kontinentet var usedvanlig høy.

Ukemagasinet Time hadde med ujevne mellomrom friskmeldt økonomiene i verdensdelen. 30.-marsutgaven i 1998 viet hele førstesiden til *Africa Rising*, og en ny tilsvarende forside ble brukt snaue 15 år senere, den 3. desember 2012. The Economist fulgte etter med en 14 siders reportasje kalt «Aspiring Africa» den 2. mars 2013.

Internasjonale konsultentselskaper var ikke dårligere. Deloitte lanserte rapporten «The Rise and Rise of African Middle Class» i 2012, mens Ernst & Young lanserte sin Africa attractiveness survey i 2011 med tittelen «It's time for Africa». Direktøren for Standard Chartered Peter Sands snakket i klartekst om at «a new and confident African middle class is emerging, and trade is expanding rapidly» i «Banking on Africa».

Middelklassen i Afrika er ifølge disse ulike kildene raskt økende, nærmest *booming*. Og makroøkonomiske tall fra kontinentet støtter disse gledesropene om en sterkere og større middelklasse: Mens bruttonasjonalinntekt (BNI) per innbygger på kontinentet økte med 17 prosent (kjøpekraftjustert) i løpet av 1990-tallet, økte den med hele 58 prosent i løpet av 00-tallet¹. Og mens kun 11 afrikanske land ble klassifisert som mellom- inntektsland i 2004, gjaldt dette for hele 26 land i 2014.

Like slående som denne solide makroøkonomiske veksten, er den begrensede effekten den har hatt på fattigdomsreduksjonen på kontinentet. FNs utviklingsprogram UNDP rapporterer at andelen ekstremt fattige, det vil si dem som tjener under 1,25 amerikanske dollar om dagen, sank fra 58 prosent i 1990 til 48 prosent i 2010². 10 prosent nedgang i andelen ekstremt fattige på 20 år er et skuffende tall, spesielt når kontinentets samlede BNI i samme periode økte med 75 prosent. Tallene blir enda mindre oppløftende om vi ser på *antall* ekstremt fattige. I Afrika sør for Sahara har antallet mennesker som lever på under 1,25 dollar om dagen, steget med 124 millioner på 20 år; fra 290 millioner i 1990, til 414 millioner i 2010³.⁴ Vi var med andre ord *veldig* langt unna å nå FNs tusenårsmål nummer én i Afrika: å utrydde ekstremfattigdommen innen 2015. Likevel fokuserer media og analysebyråer på «middelklasseboomen» og en enorm makroøkonomisk vekst når det snakkes om verdensdelen.

I denne artikkelen skal jeg vise at den økonomiske middelklassen i Afrika, slik den defineres av Verdensbanken, brukes av medier og investeringsbanker til å skape et helt feilaktig bilde av kontinentets økonomiske utvikling. Ved å se på Afrika sør for Sahara under ett, og argumentere for at konklusjonene er gyldige for 49 land, blir artikkelen selvsagt noe generell – og enkelte lesere vil kunne vise til eksempler på afrikanske land hvor mine konklusjoner lar seg «motbevise». Og det er riktig at det finnes unntak. Men siden både Verdensbanken, konsulentbyråene, investeringsbankene og media har hele Afrika sør for Sahara som sin empiri, finner jeg det riktig å svare dem med samme mynt: Mine konklusjoner gjelder også for hele dette området.

Det går ikke så det suser

Det er minst to grunner til ikke å stole blindt på utsagnet om at «det går så det suser i Afrika». For det første har konsultantselskapene stor egeninteresse av å fortelle om en god økonomisk utvikling på kontinentet, ettersom de lever av å selge økonomiske analyser og risikovurderinger til bedrifter og myndigheter. En stor og økende afrikansk middelklasse er interessant for byråenes kunder i og med at middelklassen betyr et potensielt handelsmarked. Det gikk heller ikke mange månedene etter at selskapene hadde begynt å peke på middelklassens vekst før daværende næringsminister Giske og utviklingsminister Solheim fylte opp et helt fly med norske næringslivsledere for å besøke Ghana, Angola og Mosambik.⁵ For det andre skal Verdensbanken forsøke å vinne tilbake sin internasjonale legitimitet. Bankens liberale økonomiske politikk har siden midten av 1980-tallet møtt kraftige protester fra det globale sivilsamfunnet. Banken innførte såkalte strukturaljusteringsprogrammer som krevde at afrikanske land måtte liberalisere økonomien sin, slanke de offentlige utgiftene og privatisere tjenester det offentlige utførte.⁶ En av følgene var at mange mistet jobben eller fikk lønningen sin redusert. En liten økonomisk elite kjøpte statlige bedrifter som ble tvangsprivatisert, og tjente gode penger. Liberaliseringen skulle få fart på produksjonen og økonomien i landene. Men den makro-økonomiske veksten ble ikke så stor som forventet; *trickle down*-effekten var minimal og antall fattige afrikanere bare økte.

Verdensbanken krevde derfor også politisk demokratisering som betingelse for fortsatt økonomisk støtte. Fra 1989 til 1995 gikk de aller fleste afrikanske land fra å ha autoritære styresett til å bli formelle demokratier.⁷ De fleste afrikanske land er i dag fortsatt formelle demokratier.

Ifølge en rekke toneangivende demokratiteoretikere er det middelklassen som er pådriverne for demokrati. Dermed forstår vi hvorfor Verdensbanken er så interessert i å formidle bildet av en kraftig økende middelklasse: Verdensbankens politikk skal både ha ført til økonomisk vekst, jevnere fordeling av denne veksten og demokratisering i Afrika. Med andre ord var denne politikken meget vellykket.⁸ Dette narrativet fritar Verdensbanken også for alt ansvar for den økende misnøyen med demokratiet som vi observerer i en rekke afrikanske land for tiden.⁹ Implisitt i Verdensbankens narrativ ligger påstanden om at middelklassen selv må ta ansvaret for den svake graden av demokrati i dagens Afrika.

Men er det nå så sikkert at middelklassen i Afrika er så stor og sterkt voksende som Verdensbanken vil ha det til?

Middelklasseafrikanerens kjøpekraft

Selv om flere kommersielle analyser påpeker at Verdensbanken inkluderer for fattige folk i sin middelklassedefinisjon, er de likevel veldig positive til den afrikanske middelklassens kraft. Den anerkjente amerikanske investeringsbanken Goldman Sachs definerer den afrikanske middelklassen som dem som tjener mellom 16 og 82 dollar om dagen.¹⁰ Selskapet nevner ikke at middelklassen i Afrika etter disse kriteriene utgjør en forsvinnende liten andel av befolkningen, men konkluderer med følgende: «We believe meaningful opportunities for western consumer companies exist as African's household consumption grows rapidly and that failure to invest now will see others rush in.»¹¹ Uten eksplisitt å definere middelklassen, fremhever Berkley Banks rapport «The Making of Affluent Africa» at «The rapid growth of a prosperous middle class across Africa is fueling demand for consumer goods and luxury brands, upmarket property and investment opportunities».¹² OECD, som ikke har kommersielle egeninteresser i Afrika slik bankene og konsulentselskapene har, tallfester middelklassen i verdensdelen til skarve 32 millioner personer, regnet som dem som tjener mellom 10 og 100 dollar om dagen.¹³

På et kontinent hvor to av tre personer lever i absolutt fattigdom, er det vanskelig å bruke relative definisjoner på middelklassen, slik man for eksempel gjør i USA. Der defineres ofte middelklassen som den 60-prosentandelen av befolkningen som hverken tilhører de 20 prosent fattigste eller de 20 prosent rikeste. Dersom vi anvendte samme relative definisjon i Afrika, ville flere hundre millioner mennesker som tjener under 2 dollar om dagen (og dermed er definert som absolutt fattige) også blitt definert som middelklasse og dermed gjort begrepsbruken enda mer absurd. Det samme resultatet får vi om vi definerer middelklassen som den delen av befolkningen som tjener mellom 75 prosent og 125 prosent av medianinntekten i et afrikansk land.¹⁴

De siste årene er det blitt skrevet mye om «de globale middelklassene». Selv om det ofte påpekes av det ikke er snakk om én, men flere globale middelklasser, er de fleste enige om at det er store likheter mellom middelklassene i Asia, Øst-Europa og Afrika når det kommer til «their longing for middle-class lifestyles, spaces and modes of consumption».¹⁵ I antologien *The Emerging Middle Class in Africa* (Ncube & Lufumpa, 2015) avsluttes et av kapitlene med hjertesukket: «Many [in the middle classes] are still reluctant to define themselves as rich or middle class, given that many 'middle-class' amenities are by no means guaranteed».¹⁶

Med dette utsagnet i minnet har jeg undersøkt hvor mye enkelte globale middelklassegoder koster i noen utvalgte afrikanske land.

Globale middelklassegoder også for afrikanere?

Middelklassen er hverken fattig eller rik. Vi ser for oss at middelklassen skal være i stand til å leve noenlunde anstendige liv sett i forhold til hvor de lever. Dette innebærer at middelklassen har husly, klær og nok mat hver dag, men også at de kan spare noe av sin inntekt for å kjøpe seg goder som ikke er absolutt nødvendige for fysisk overlevelse.¹⁷ I en OECD-publikasjon om middelklassen i utviklingsland sier Kharas at den må kunne forventes å ha tilgang til relativt stabilt husvære, grunnleggende helsetjenester, relativ jobbsikkerhet og utdanningsmuligheter for egne barn, i tillegg til penger som kan brukes på fritidsaktiviteter.¹⁸ Flere påpeker at dette ikke er mulig med en så lav inntekt som Verdensbanken har satt for middelklassen. Tidligere forskningsdirektør ved Det nordiske afrikainstituttet og professor i statsvitenskap Henning Melber sier ironisk at «It requires substantial creativity to visualize how the defined minimum income or expenditure (be it a paltry two dollars a day or even the substantially higher ten) allows for a lifestyle and social status that qualifies as middle class, even in African societies».¹⁹

Det finnes ikke gode data på hvor stor andel av afrikanere som har stabilt husvære, tilgang til helsetjenester, jobbsikkerhet og gode utdanningsmuligheter for sine barn. I det hele tatt finnes det få gode statistiske data om Afrika og afrikanske befolkninger.²⁰ Men det er hevet over enhver tvil at middelklassen i Afrika etterspør god utdanning²¹ – og jeg skal derfor se på hvor mye utdanning koster. Ifølge den sørafrikanske avisen *The Mail & Guardian* er det å eie en bil et typisk middelklasse gode i Afrika²² – og jeg skal derfor se på mulighetene den afrikanske middelklassen har til dette. Dessuten vil jeg diskutere om det å gå på kafé er et typisk globalt middelklasse gode. Men først vil jeg se på tilgangen til mobiltelefon, fordi dette ofte har blitt brukt som bevis på den økende middelklassen i Afrika. Jeg argumenterer for at det å eie en mobiltelefon i Afrika i dag ikke har noe med middelklasse å gjøre; så å si alle, fattige som rike, eier mobiltelefon i Afrika i 2016.

Mobiltelefoni

Ofta blir materielle goder brukt som «bevis» på den store og økende middelklassen. Et vanlig eksempel er andel mobilabbonnenter. I hele Afrika fantes det på slutten av 2004 cirka 52 millioner mobilabbonnenter, tilsvarende cirka 5 prosent av befolkningen. For ti år siden var det å ha mobiltelefon et tydelig tegn på at man tilhørte middelklassen.²³ Men dette er i eventyrlig rask endring. I Kamerun hadde 1 prosent av befolkningen mobilabonnement i år 2000, 42 prosent i 2010 – mens hele 70 prosent hadde det i 2013. Samtidig var omtrent 40 prosent av befolkningen i Kamerun fattige i 2013. I Kenya var utviklingen liknende: 0 prosent hadde mobiltelefon i år 2000, 61 prosent i 2010 og 72 prosent i 2013. Her var omtrent 45 prosent av befolkningen definert som fattige i 2013. Det er med andre ord mange fattige som har mobiltelefon i Kamerun og Kenya i dag.²⁴ Selv om enkelte fortsatt bruker utbredelsen av mobilabbonnenter som bevis på den økende middelklassen i Afrika,²⁵ er mobiltelefon absolutt ikke lenger forbeholdt middelklassen i Afrika. Dagsavisen *New Vision* i Uganda sa dette tydelig allerede i 2012 da de publiserte den lett ironiske artikkelen «Owning a mobile phone does not move you to the middle class». Prisen på en ny Nokia-kopi ligger på godt under 10 dollar i de fleste store byer i Afrika, og brukte kan du få for en dollar eller to.²⁶ Det de fattige sjelden har, er penger på kontantkortet sitt, selv om man kan kjøpe ladekort for mindre enn tilsvarende 1 dollar i de fleste afrikanske land.

Bil

Det å eie en bil er et typisk globalt middelklasse gode. Hvem eier så bil i Afrika? Av de 62,6 millionene biler som ble produsert i verden i 2013, ble kun 1,2 millioner solgt på det afrikanske kontinentet. Dette betyr at de cirka 14 prosentene av verdens befolkning som bor i verdensdelen, kjøpte i underkant av 2 prosent av de nyproduserte bilene. 9 av 10 nye biler solgt i Afrika i 2013 ble solgt i Sør-Afrika og i Afrika nord for Sahara. 800 millioner innbyggere i «det sorte Afrika» importerte med andre ord bare cirka 120 000 nye biler i 2013.²⁷ Til sammenlikning importerte vi til Norge (5,2 millioner innbyggere) samme år 142 000 nye biler.²⁸ Den raskt økende middelklassen i Afrika kan med andre ord ikke være i målgruppen for nybilkjøp. Kun en liten del av eliten i Afrika kjøper ny bil.

Det store og økende bruktbilimportmarkedet i Afrika blir ofte brukt som eksempel når det snakkes om hvor mye middelklassen øker. I Ghana nesten femdoblet bilparken seg mellom 2005 og 2013, mens den i Europa og USA i samme periode kun økte med 12–14 prosent.²⁹ Dette er sikkert korrekt, men Ghana er et unntak i Afrika. Samlet sett økte bilparken i Afrika med 157 prosent på disse åtte årene, men det er noen få land som står for størstedelen av veksten. I Ghana økte bilparken med 445 prosent mellom 2005 og 2013, i Tanzania med 650 prosent og i Mali med 220 prosent. Men utgangspunktet for økningen var en ekstremt liten bilpark. I Mali fantes det for eksempel i 2005 kun 75 000 privatbiler blant en befolkning på cirka 12 millioner. I Tanzania eide færre enn 1 av 1000 personer privatbil i 2005, mens det i Ghana var cirka 5 av 1000 som gjorde det samme. Og tallene fra andre afrikanske land gir absolutt ikke samme bil-boom: I Togo økte bilparken med 5000 biler på disse åtte årene, i Zambia sank den med 7400 biler, mens bilparken til Etiopias 94 millioner innbyggere økte med 8000 biler, fra 74 000 til 82 000.³⁰ International Organization of Motor Vehicle Manufacturers melder at i hele Afrika sett som ett kontinent har antall registrerte biler i bruk (nye og brukte) økt med 27 prosent fra 2005 til 2013 (til 43 biler per 1000 innbyggere). Sammenliknet med de andre verdensdelene er antallet biler per innbygger desidert lavest i Afrika, og økningen er heller ikke kraftigst. I samme periode økte bilparken i Sør-Amerika med 53 prosent (til 167 biler per 1000 innbyggere) og i Russland og østblokken med 42 prosent (til 253 biler per 1000 innbyggere).

Hvorfor finnes det så få biler i Afrika på tross av at middelklassen øker kraftig? Har den afrikanske middelklassen kanskje ikke råd til å kjøpe seg bruktbil? En 18 år gammel Toyota Corolla koster omtrent det samme i Kenya som i Sør-Afrika (cirka 3000 dollar) og i Norge (cirka 2000 dollar)³¹. Mens en person midt i den norske middelklassen hadde måttet spare 15 dagers lønn for å kjøpe Toyotaen, hadde den rikeste middelklassekenyaneren eller -sørafrikaneren måttet spare all lønn i 150 dager for å kunne kjøpe den samme bilen. De fattigste i den afrikanske middelklassen hadde måttet spare alt de tjente i mer enn fire år. For den øvre del av den afrikanske middelklassen vil en gammel Toyota være et sjeldent luksusgode de måtte forsake mye for å få råd til. For den nedre del av middelklassen vil det aldri bli noe mer enn en drøm – og knapt nok dét – å eie egen bil.

Utdanning

For middelklassen i Afrika er egne barns utdanning veldig viktig (se eks. Darbon, 2011; Heiman et al., 2012; Quénot-Suárez, 2013). Offentlig grunntdanning i mange afrikanske land er av moderat eller dårlig kvalitet. Middelklasseafrikanere ønsker derfor ofte å sende sine barn på private skoler.³² Selvsagt finnes det privatskoler i mange ulike prisklasser. Den aller billigste jeg har klart å oppspore for cirka 12 år gamle elever, ligger i en provinsby i Uganda hvor skoleplassen koster cirka 50 dollar per måned.³³ På samme skole tjener lærerne mellom 80 og 150 dollar i måneden, og har de 2–3 barn selv, vil de måtte bruke hele lønnen sin på deres skolegang. Mer internasjonalt anerkjente skoler for samme aldersgruppe i andre land er prismessig helt uaktuelle for den afrikanske middelklassen. På Thornhill i Gabarone (Botswana) koster skoleplassen for en 12-åring rundt 450 dollar i måneden, uten mat og transport, mens en tilsvarende skoleplass på Hillcrest Secondary School i Nairobi (Kenya) koster rundt 980 dollar i måneden.³⁴ Den engelske avisen *The Guardian* skriver at lærere i Lagos (Nigeria) bare kan drømme om middelklassegoder som bil og brukbar bopel fordi kostnadene for dette i Lagos er cirka halvparten av det de er i New York, mens lønningene bare er tidelen.³⁵ God utdanning for egne barn er viktig for den afrikanske middelklassen, men ironisk nok har ikke Verdensbankens «middelklasse» råd til å betale det den koster.

De fleste afrikanske regjeringer satser imidlertid nå mer på offentlig utdanning enn de gjorde bare for ti-femten år siden. I Kamerun har budsjettandelen av BNI som går til utdanning økt fra 1,9 prosent i 2000 til 3,5 prosent i 2010. I Kenya har utdanningsbudsjettet økt fra 5,2 prosent til 6,6 prosent, mens det i Sør-Afrika har økt fra 5,6 prosent til 6,0 prosent i samme periode.³⁶

Kaffe på kafé

Den globale middelklassen vil ta det som en selv- følge at man har råd til å kjøpe seg en daglig kopp kaffe på kafé. Dette er absolutt ikke tilfelle for den afrikanske middelklassen slik denne er definert av Verdensbanken. Et kaffepriseksempel fra ulike land i Afrika viser dette tydelig.³⁷ På Artcaffe, en lokal kafékjede i Nairobi (Kenya), koster en dobbel kaffe latte 2,7 dollar. På Anna's Corner i Entebbe (Uganda) er prisen på en kaffe rundt 2 dollar. På Café Neo i Lagos, en nigeriansk kaffekjede som sikter seg inn på å bli Afrikas svar på Starbucks, koster en kaffe latte takeaway 4,5 dollar. På kafeen Deluxe Coffeeworks i Cape Town (Sør-Afrika) koster en liten kopp vanlig kaffe 1 dollar.

Selv det aller øverste sjiktet av Afrikabankens middelklasse, de som tjener oppunder 20 dollar om dagen, vil måtte forsake veldig mye for å kunne kjøpe seg en kopp kaffe på kafé hver dag. Det nederste sjiktet i den afrikabankdefinerede middelklassen ville måttet sette seg i gjeld for å kunne kjøpe en dobbel latte daglig, selv om det er det eneste de bruker penger på.

Man kan innvende at å drikke kaffe på kafé er et vestlig middelklasse gode og ikke noe afrikanere hverken pleier eller ønsker å gjøre.³⁸ Det eneste landet i Afrika (sør for Sahara) med tradisjon for kaffedriking, er Etiopia. Og i Etiopia er prisene mye lavere: På Tomaca Café i Addis Abeba koster en (fantastisk god) macchiato rundt 0,5 dollar; på Kaldi's Coffee (Etiopias svar på Starbucks) koster vanlig kaffe 0,7 dollar. Men selv med disse prisene blir kaffedriking bare noe for den øvre del av Verdensbankens middelklasse.

Finnes det en middelklasse i Afrika?

Eksempelene over viser at globale middelklasse gode er helt uoppnåelige for de aller fleste av dem Verdensbanken definerer som afrikansk middelklasse. Selv om vi aksepterer at middelklassebegrepet er relativt og at middelklassen i ulike land dermed ikke kan forvente samme levestandard, er det noen minimumsgode man bør ha mulighet til å anskaffe seg dersom middelklassebegrepet overhodet skal være empirisk og analytisk interessant. Begrepet «middelklasse» slik det brukes om Afrika i dag, både av akademikere, journalister og konsulentbyråer, er vanskelig å gripe, diffust og lite hensiktsmessig. De franske afrikanistene Darbon og Toulabor hevder at vi altfor ofte eksporterer begreper ukritisk fra Europa for å beskrive og analysere Afrika.³⁹ Det kan være skjebnesvangert å bruke én og samme kategori for å karakterisere virkeligheter som er helt ulike både sosialt, historisk og geografisk, fordi det kan «skape en farlig illusjon av nærhet»⁴⁰ få oss til å tro at vi følger samme historiske utvikling og at vi lever noenlunde likt. Illusjonen av nærhet eller gjenkjennelse gjelder i stor grad klassebegrepet. Når «middelklassen» i Afrika ikke har råd til noen av de godene vi selv tar som en selvfølge, forkludrer begrepsbruken vår forståelse av kontinentet mye mer enn Verdensbanken nok var klar over da de berettet om 340 millioner middelklasseafrikanere i 2011. Om vi overhodet skal bruke «middelklasse» som en kategori i Afrika, vil jeg i alle fall insistere på at Verdensbankens middelklassedefinisjon er fullstendig ubrukkelig.

LITTERATURLISTE

- Barclay Bank (2014). *The Making of Affluent Africa*. Lest sist 27.04.2016 på: https://wealth.barclays.com/en_gb/home/international-banking/insight-research/global-market-insight/africa-in-the-ascendancy/the-making-of-affluent-africa.html
- Birdsall, N., Graham, C. & Pettinato, S. (2000). *Stuck In The Tunnel: Is Globalization Muddling The Middle Class?* Brookings Institution: Working Paper no 14. Lest sist 28.04.2016 på <http://www.brookings.edu/es/dynamics/papers/middleclass/midclass.pdf>
- Bøås, M. & McNeill, D. (2003). *Multilateral Institutions: A Critical Introduction*, London: Pluto.
- Chinganya, O. Strode, M. et al. (2015). «Consumption Patters» i Ncube, M & Lufumpa, C.L (red.) *The Emerging Middle Class in Africa*. London: Routledge
- Darbon, D. (2012). «La 'classe moyenne' en Afrique. Construction et usage d'une catégorisation sociale» s. 114 i *Afrique Contemporaine* Vol. 4, nr. 244
- Darbon, D. & Toulabor, C. (2011). *Quelle(s) classe(s) moyenne(s) en Afrique?* Paris: Agence Françaises de Developpemen.
- Deloitte (2013). *The Rise and Rise of African Middle Class*. Lest sist 10.11.2015 på http://africaiq.org/wp-content/uploads/2013/11/rise_and_rise.pdf
- The Economist (2011). «Africa's impressive growth». Lest 27.04.2016 på http://www.economist.com/blogs/dailychart/2011/01/daily_chart
- Ernst & Young (2011). «It's time for Africa». Africa Attractiveness Survey. Lest sist 28.04.2016 på <http://www.ey.com/ZA/en/Issues/Business-environment/2011-Africa-attractiveness-survey>
- Goldman Sachs (2012). *Fortnightly Thoughts*. Lest sist 28.04.2016 på http://www.goldmansachs.com/s/seg-impact/assets/downloads/Fortnightly_Thoughts_The_changing_parts_of_Europe.pdf
- Hansen, K. F. (2013). «Stat og regimer i Afrika sør for Sahara» i Eriksen, T. L. & Feldberg, K. B. (red.) *Utvikling. En Innføring i utviklingsstudier*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Hawken, C. 2015. «Africa's Automotive Marked: Barriers to Growth». Lest sist 10.11.2015 på <http://www.africanexecutive.com/modules/magazine/articles.php?article=7859>
- International Organization of Motor Vehicle Manufacturers (2014). *World Vehicles in Use* [Online]. Lest sist 27.04.2016 på <http://www.oica.net/wp-content/uploads/2013/09/pc-wviu.pdf>
- Kharas, H. (2010). *The Emerging Middle Class in Developing Countries. Working Paper no 285*. Paris: OECD
- Melber, H. (2013). «Africa and the Middle Class(es)» ss. 111–120 i *Africa Spectrum*. Hamburg: GIGA, vol. 48
- Ncube, M. & Lufumpa, C.L. (2015). *The Emerging Middle Class in Africa*, London: Routledge
- New Vision (2012). «Owning a mobile phone does not move you to the middle class». Lest sist 10.11.2015 på <http://www.newvision.co.ug/mobile/Detail.aspx?NewsID=631181&CatID=3>
- Opplysningskontoret for veitrafikken (2014). *Bilsalget i 2013*. Lest 08.06.2015 på <http://www.ofvas.no/statistikk/>
- Quénót-Suárez, H. (2012). *Consommer dans un environnement incertain*. Paris: IFRI. Lest 05.11.2015 på <https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/noteafriqueQuénotsuarez3avril.pdf>
- Quénót-Suárez, H. (2013). «Les classes moyennes africaines sont-elles un moteur de démocratisation?» ss. 463–478 i *Afri*, Vol XIV. Lest sist 18.11.2015 på http://www.afri-ct.org/IMG/pdf/463_QuénótSuarez.pdf
- Quénót-Suárez, H. (2014). *Les classes moyennes en Afrique: un air de «dèjà-vu»?* Paris: IFRI, (blogginlegg 16.07.2014), lest sist 28.04.2016 på <https://afriquecryptages.wordpress.com/2014/07/16/les-classes-moyennes-en-afrique-un-air-de-deja-vu-12/>
- Regjeringen (2011). «Giske og Solheim til Afrika for å fremme næringsliv». Lest sist 27.04.2016 på <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/giske-og-solheim-til-afrika-for-a-fremme/id653733/>
- Standard Chartered (2014). *Banking on Africa*. Lest sist 29.04.2016 på https://www.sc.com/en/resources/global-en/pdf/sustainability/Africa_impact_report.pdf
- The Guardian (2014). «Africa rising? Let's be Afro-realistic» London. Lest sist 29.04.2016 på <http://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2014/nov/07/africa-rising-lets-be-afro-realistic>
- The Mail & Guardian (2015). «7 things you might already know about Africa's middle class, but are worth repeating». Johannesburg. Lest sist 11.11.2015 på <http://mgafrica.com/article/2015-06-30-7-things-you-might-already-know-about-africas-middle-class-but-are-worth-repeating>
- The World Bank 2011a. *Africa Development Indicators* adaptert fra <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/AFRICAEXT/EXTPUBREP/EXTSTATINAFR/0,,contentMDK:22499827~pagePK:64168445~piPK:64168309~theSitePK:824043,00.html>
- The World Bank 2011b. *The Middle of the Pyramid: Dynamics of the Middle Class in Africa*. Lest sist 18.11.2015 på http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/The%20Middle%20of%20the%20Pyramid_The%20Middle%20of%20the%20Pyramid.pdf
- The World Bank 2015. *Povertydata. Regional Indicators*. Adaptert fra <http://data.worldbank.org/data-catalog/africa-development-indicators>
- UHY (Udatert). *The world's fastest-growing middle class* Lest sist 18.11.2015 på <http://www.uhy.com/the-worlds-fastest-growing-middle-class/>
- UNDP (2014). *Assessing progress in Africa toward the Millennium Development Goals*. Lest sist 18.10.2015 på <http://www.cr.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/mdg/mdg-reports/africa-collection.html>
- UNDP (2015). *The Millennium Development Goals Report 2015*. Lest sist 28.04.2016 på [http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%201\).pdf](http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf)
- Véron, Jean-Bernard (2012). «Éditorial», ss. 7–9 i *Afrique Contemporaine* Vol. 4, nr. 244
- Vodafone (2005). *Africa: The Impact of Mobile Phones*. Lest sist 18.11.2015 på http://www.vodafone.com/content/dam/vodafone/about/public_policy/policy_papers/public_policy_series_2.pdf
- Wietzke, F.-B. & Sumner, A. (2014). «What are the Political and Social Implications of the 'New Middle Classes' in Developing Countries?» i *International Development Institute Working Paper*. London: King's College ⁴¹

Noter

- 1 The World Bank, 2011a 2 UNDP, 2015
- 3 UNDP, 2014
- 4 Mens det er cirka 1 milliard mennesker i hele Afrika, regner vi med at cirka 150 millioner bor nord for Sahara.
- 5 Regjeringen, 2011
- 6 eks. Bøås & McNeill, 2003
- 7 eks. Hansen, 2013
- 8 Darbon, 2012
- 9 Véron, 2012
- 10 Goldman Sachs, 2012
- 11 Goldman Sachs, 2012: 1
- 12 The Berkley Bank, 2014
- 13 Kharas, 2010
- 14 Birdsall et al., 2000
- 15 Heinman, Lichty & Freeman, 2012: 7
- 16 Chinganya et al., 2015: 79
- 17 Darbon, 2012
- 18 Kharas, 2010
- 19 Melber, 2013
- 20 Jerven, 2013; Jerven, 2015
- 21 Quénot-Suárez, 2013; Wietzke & Sumner, 2014
- 22 The Mail & Guardian, 2015; Quénot-Suárez, 2013
- 23 Vodafone, 2005
- 24 The World Bank, 2015
- 25 se eks. UHY, udatert.
- 26 Selv har jeg sjekket dette på gaten i Dar Es Salaam (Tanzania) i 2012, i N'Djamena (Tsjad) i 2010, i Johannesburg (Sør-Afrika) i 2014, i Nairobi (Kenya) i 2015 og i Entebbe (Uganda) i 2015.
- 27 Hawken, 2015
- 28 Opplysningskontoret for veitrafikken, 2014.
- 29 International Organization of Motor Vehicle Manufacturers, 2014
- 30 Tallmaterialet er hentet fra International Motor Vehicle Association og adaptert av forfatteren.
- 31 <http://www.autotrader.co.za/used-cirkars/toyota/corolla> lest 04.06.2015
<http://www.autobazaar.co.ke/used-cirkars-kenya/toyota/toyota-corolla/>; lest 04.06 2015 <http://www.finn.no/finn/cirkar/used/result?&cirkarmodelmake=0/813#result?cirkarmodelmake=0> prosent 2F813&cirkarmodelmake=1 prosent 2F813 prosent 2F1389&sort=1&_suid=143386377532201293217820461537; lest 04.06 2015
- 32 I en egen liten spørreundersøkelse (jf. fotnote 5) svarte nesten alle at de ønsket å sende/sendte barna sine til privatskole. I Afrobarometers siste store spørreundersøkelse med cirka 50 000 respondenter fra de fleste afrikanske land, svarer 36 prosent at de mener sine egne regjeringer prioriterer utdanning veldig dårlig eller ganske dårlig. <http://www.afrobarometer-online-analysis.com/aj/AJBrowerAB.jsp>; lest 18.11.2015.
- 33 Billigste privatskoleplass etter en privat rundspørring blant venner i Uganda, Tsjad og Kamerun.
- 34 <http://www.thornhillprimary.ac.bw/fees> og http://www.hillcrest.ac.ke/Libraries/Sec-and-Sen-Admissions/Hillcrest_Secondary_and_Senior_Schools_Fee_Structure_2014_-_2015.sflb.ashx
- 35 The Guardian, 2014
- 36 Til sammenlikning ligger Norge på cirka 7 prosent gjennom hele perioden.
- 37 På de fleste stedene har jeg selv drukket kaffe og betalt. På noen av stedene er kaffeprisene hentet fra internett.
- 38 I en liten spørreundersøkelse jeg selv utførte på unge voksne (21–35 år), godt utdannede menn og damer fra Uganda, Tanzania, Sudan, Kenya og Rwanda i oktober 2015, var det bare noen ytterst få som svarte at de drakk kaffe eller te på kafé ukentlig. De aller fleste svarte at dét gjorde de aldri.
- 39 Darbon & Toulabor, 2011
- 40 Quénot-Suárez, 2014